

26. Prorok Amos: Gospodin traži pravdu

Prorok i njegov ambijent

Prorok Amos prvi je među klasičnim prorocima („književnicima“), a u kanonu je svrstan kao treći mali prorok. Potječe iz Tekoe (18km od Jeruzalema), Betlehemska regija. Bio je *stočar i uzgajivač divljih smokvi* (7,14) što će se odražavati u njegovom nastupu: govori konkretno, govorom punim prirodnosti i snage; ne podnosi kompromise ni slabe izraze pa se doimlje tvrdim i energičnim. Nema simpatija prema ondašnjem gradskom životu. Čini se da je dosta putovao jer dobro poznaje društveno-političku situaciju kako obaju Kraljevstava, tako i susjednih naroda. Riječ Božja ga otima njegovom ambijentu (7,15) neodoljivom snagom (3,8) i šalje u Sjeverno kraljevstvo u vrijeme Jeroboama II (787-747), djeluje oko 760-750 g. pr. Kr.

Sjeverno kraljevstvo je u to vrijeme uživalo unutrašnju stabilnost te mir sa Južnim kraljevstvom i čak određenu ekspanziju na područje Damaska. To je pogodovalo klimi entuzijazma i sigurnosti, oporavku ekonomije i trgovine. Grade se velike i sjajne palače, posjeduje po 2 kuće (3,15) i uživa u luksuzu (4,1; 6,6). Svetišta rade punom parom, prepuna hodočasnika, žrtava i darova (4,4-5; 5,21-22). Sve nabrojano ipak uživa manjina a većina je iskorištavana i živi u bijedi. Siromašne se gazi i prodaje (2,6-8; 8,4), *otima im se pravda* (5,10-13.15). Vođe naroda gledaju samo sebe, *ne mare za slom Josipov* (6,1-7).

Sastav knjige

Struktura Knjige je jasna i homogena, iako pojedini govori nisu raspoređeni po kronološkom redu.

Am 1-2: 8 proroštava, sva strukturirana po istoj shemi, ukazuju na grijehe susjednih naroda te samih Jude i Izraela. Iako susjedni narodi nisu imali iskustvo izlaska te Savez s Gospodinom, dostojanstvo svakog čovjeka se temelji na činjenici da je *na sliku Božju* (usp. Post 9,5-7). Zato Amos osuđuje kršenje temeljnih ljudskih prava poraženih u ratu (1,3), ističe pravo živjeti u svojoj zemlji i ne biti prodavan u roblje (1,6), poziva na poštovanje ugovora (1,9), mir među susjednim narodima (1,11-12), majčinstva (1,13) i pokojnika (2,1). Juda i Izrael se osuđuju zbog neodgovornosti prema svom identitetu (2,4-16; usp. 3,1-2).

Am 3-6: Vatreni govori upravljeni Izraelu, podijeljeni pomoću tri poziva *slušajte* (3,1; 4,1; 5,1) koje će zamijeniti tri *jao* (5,7.18; 6,1). Poruka se u ovom dijelu knjige kristalizira u dvije linije koje se međusobno isprepliću. S jedne strane jest optužba za tlačenje siromaha (3,9-15; 4,1-3; 5,10-13); za fasadu religioznosti gdje život nema veze za liturgijom (4,4-12; 5,4-7.14-15.21-27) i koja se sakriva iza lažnih sigurnosti (5,18-20; 9,7-10). Svaka optužba za sobom povlači prijetnju kaznom. S druge strane, prorok predlaže povratak Bogu da bi

se izbjegla kazna; povratak je označen trima glagolima, *poznavati* (3,2), *vratiti se* (4,6.8.9.10.11), *tražiti* (5,4.6.14), i ostvaruje se tražeći *dobro a ne zlo* (5,14) tj. čineći da *pravda poteče kao voda i pravica k'o bujica silna* (5,24).

Am 7-9: sadrže 5 međusobno povezanih vizija koje progresivno najavljuju katastrofu grešnog naroda. Dok prve dvije (skakavci i suša) predviđaju mogućnost oprosta, treća i susljedne (visak, kotarica zrela ploda i razorenje svetišta) su neizbježne. Ni svetište koje je smatrano utočištem više ne daje sigurnost – jedini izlaz jest *tražiti Gospodina* (5,6).

Am 9,11-15: odlomak (dodan od konačnog redaktora?) koji izražava konkretnu nadu u obnovu, a koju čini se prethodna poglavlja isključuju (usp. 5,15). Obećava se restauracija davidovskog kraljevstva (9,11-12), materijalno blagostanje (9,13-14) te obitavanje zemlje (9,15). Obnova je znak Gospodinove ljubavi i brige kojom želi svoj narod obdariti mirom (*šalom*).

Temeljna poruka

Prorok Amos je najdublje prožet uvjerenjem da je Gospodin pravedni Bog, spreman braniti siromahe i potlačene. Stoga on traži od Izabranog naroda uspostavu prava i pravde. Pravo (*mišpat*) jest pravni poredak koji proizlazi iz Saveza s Gospodinom i koji je u direktnoj funkciji ostvarenja Njegovog projekta mira (*šalom*) i bratstva među ljudima. Pravednost (*cedakah*) jest praktični vid ostvarivanja prava (*mišpat*) tj. faktično ostvarivanje porasta mira (*šalom*) u zajednici. Prorok konstatira da je pravo pretvoreno u otrov a pravednost bačena na zemlju i zgažena; zato se širi nepravda i tlačenje a to je jasan znak da je Izrael zaboravio svoj identitet i korijene svoje vjere – Savez (2,9-11). Uzrok tome Amos vidi u apsolutiziranju blagostanja kao temeljnoj životnoj vrijednosti; Bog onda nestaje sa horizonta, a s njim pravo i pravednost prema čovjeku.

Amos spočitava Izraelu da njihova liturgija ima samo fasadu prave liturgije: ljudi umiruju savjest („nešto radimo“), ali ne mijenjaju život (ne živi se pravo i pravednost). Amosova kritika zato ne ide protiv liturgije kao takve nego protiv njezinog svođenja na izvanjske rituale. Prava liturgija neodvojiva je od života, provođenja pravde, obrane siromaha i potlačenih. Samo na taj način može početi *povratak Bogu* (5,14-15) i nikako drugačije. Stoga tražiti Boga znači tražiti čovjeka, napose onih koji su oštećeni i potlačeni i za koje se On zalaže (usp. 5,21-24). Zrela vjera dakle nije pohađanje svetišta i prinošenje prinose da bi se umirilo savjest, nego raskrinkavanje licemjerja na svim područjima.

Nema toga što prorok neće napasti kada je u pitanju istina pred Bogom. Osim svetišta, on se okomljuje i na teološke-katekizamske tvrdnje onog vremena jer ih se nastoji tumačiti u prilog sebi, a nauštrb pravu: umjesto da smatraju kako su od Boga *izabrani narod* (3,1-2) i da će im *Dan Gospodnji* biti na spasenje (5,18-20), Amos im naviješta upravo suprotno: ako se na vrijeme ne dogodi promjena, *pripravi se, Izraele, da susretneš svoga Boga* (4,12). *Dan Gospodnji* bit će im *tama, a ne svjetlost* (5,18.20).

Ipak, na kraju knjige (9,1-15) postaje jasno da Amos ne naviješta uništenje naroda nego njegovih struktura (politička, ekonomska i religiozna organizacija). Jer Bog kani iznova podići *raspalu kolibu Davidovu* (9,11).

Amosova socijalna poruka

Nakon što je prorok izustio Božji sud protiv Izraelovih susjeda (Damaska, Gaze i Filisteje, Tira i Fenicije, Amona te Moaba) zbog njihove nečovječnosti i nepravdi (1,3-2,3) i time pridobio simpatije izraelskog slušateljstva, u 2,4 obraća se Izraelcima riječima iz kojih izlazi strahovita snaga Božje nepristranosti i želje pravdom:

⁴Ovako govori Gospodin:

*"Za tri zločina Judina,
za četiri zločina,
odluka je neopoziva:
jer odbaciše Zakon Gospodnji
i njegovih se odredaba ne držahu;
zavedoše ih lažni bozi
za kojima iđahu očevi njihovi,⁵pustit ću oganj na Judu,
da sažee dvorce jeruzalemske."*

⁶Ovako govori Gospodin:

*"Za tri zločina Izraela,
za četiri zločina,
odluka je neopoziva:
jer prodavahu pravednika za srebro
i nevoljnika za sandale;⁷jer gaze po glavi siromahu
i sirotinju na zlo vode;
sin i otac k istoj djevojci idu
da oskrvnu moje sveto ime;⁸i na haljinama u zalog uzetima
leže kraj svakoga žrtvenika;
i piju vino oglobljenih
u Domu Boga svojega.*

⁹Ja pred njima istrijebih Amorejce

*visoke k'o cedar,
jake poput hrašća,
ja uništih i plod na njima
i korijen pod njima.¹⁰Ja vas izvedoh iz zemlje egipatske
i četrdeset vas godina vodih po pustinji
da zaposjednete zemlju amorejsku.*

¹¹Ja podigoh proroke između' vaših

*sinova i nazirejce među vašim mladićima.
Nije li tako, sinovi Izraelovi? -*

*riječ je Gospodnja.¹²Al' vi nagnaste nazirejce da vino piju,
a prorocima zapovjediste:
'Ne prorokujte!'*

*¹³Gle, ja vas prignječujem o tlo pod vama, k'o što vršalice gnječe klasje;
¹⁴neće biti bijega brzu,
jaka neće učvrstiti snaga,
junak se neće spasiti,
¹⁵strijelac se neće održati,
hitri trkač pobjeć' neće,
nit' će jahač umaći,
¹⁶najsrčaniji će ratnici
bježat' nagi onog dana" -
riječ je Gospodnja.*

Vidimo, koliko god je Izrael imao problema sa neprijateljima, njegov najveći problem, najstrašnija nevolja nastaje kad se njegov saveznik okrene protiv njega. A to se, prema proroku Amosu događa, ne onda ako Gospodinov narod manje misli ne njega – Bog nije na taj način ljubomoran – nego prije svega kad Izraelci zapostave pravdu i pravo tj. kad počnu ugrožavati dostojanstvo čovjeka pored sebe. Prorok Amos podvlači tri najteža grijeha: korupcija tj. izigravanje pravde u korist bogatih, oduzimanje zemlje i drugih životnih sredstava siromašnima pod krinkom zakona i tlačenje siromašnih sve do oduzimanja elementarne ljudske časti. I u ono doba su postojali „legalisti“ koji su, štiteći se raznim zakonima, ljude lišavali i materijalnih dobara i ljudskog dostojanstva.

Bogu, koji želi da čovjek, i to svaki, vlada zemljom i koji želi da čovjek bude na njegovu sliku, takvo izvrtnje pravde predstavlja jedno od najtežih izopačenja jer, poput egipatskog faraona, direktno narušava njegov projekt s čovjekom. Iako Biblija nigdje ne tvrdi da svi trebaju posjedovati jednako, jer zna da nisu svi isto ni sposobni niti marljivi (usp. Izr 6,6-11), i stoga kao nužnost prihvaća da će uvijek neki biti bogatiji a neki siromašniji, ona se nikako ne može pomiriti s činjenjem nepravdi kojima se ljude osiromašuje, izrabljuje i dehumanizira. Ako Izraelci već nisu ostvarivali ideal Jubilejske godine (usp. Lev 25,8-34), ovakva ponašanja ne samo da idu mimo riječi Božje, nego idu direktno protiv nje. I zato se Bog osjeća osobno pogođen i žestoko reagira. Preko proroka prvo opominje svoj narod, a nakon što se ogluše, onda uslijedit će kazna, bolje reći katastrofa. Do sada ne postoji sačuvani dokaz da je itko u povijesti čovječanstva već tada (8.st.pr.Kr.) poput proroka Amosa i Miheja progovorio o socijalnim nepravdama i predstavio ih bitnim dijelom religioznog života. Posebice je važno što se to događalo upravo u fazi kad se izraelski narod počeo diferencirati unutar sebe na socijalne slojeve.

Važno je uočiti da, prije Amosovog interventa, sve je bilo legalno, sve u skladu sa Zakonom. Vidimo, čovjekova sklonost na grijeh u stanju je tako urediti stvari da uvjeri razum i savjest kako je sve zakonito. Sve dok se ne pojavi

Božja riječ oštra poput dvosjeklog mača i dok ne razotkrije sumnjive i zle namisli srdaca. Prorok je taj koji donosi živu riječ Božju i osvjetljava istinu čovjekovih misli i djela. Živjeti ili umrijeti – ovisi o slušanju Božje riječi.

S obzirom da Izraelci krivo izabiru, Amos naviješta u 3,11-12:

*„Neprijatelj će opkoliti zemlju,
utvrde će tvoje razvaliti,
tvoje dvorce oplijeniti.*

¹²Ovako govori Gospodin:

*„Kao kad pastir istragne
dvije golijeni ili komadić uha
iz lavljih ralja,*

*tako će se istrgnuti sinovi Izraelovi
koji sjede u Samariji
na rubu počivaljke i na divanima”.*

U 7,10-17 Amosa napada Amasja, svećenik u Betelu (tada još kult nije bio centraliziran u Jeruzalemu). Protivi se Amosovom djelovanju, ali ne može dokazati da su prorokove optužbe neutemeljene – na njih se uopće ne osvrće. Pošto je on zadužen za provođenje Zakona Božjeg, do izražaja dolazi korupcija Izraelovog vodstva. Pokušava ušutkati Amosa jer smatra kako je iz južnog poslan kritizirati sjeverno kraljevstvo i da tako zarađuje za život. Međutim, Amos daje do znanja da ne pripada krugovima profesionalnih proroka:

Nisam bio prorok ni proročki sin" - odgovori Amos Amasji - "bio sam stočar i gajio sam divlje smokve: ali me Gospodin uze od stada i Gospodin mi reče: 'Idi, prorokuj mojemu narodu Izraelu.' (7,14-15)

A već je prethodno u 3,8 objavio snagu Božjeg poziva:

Lav riče: tko da se ne prestravi? Gospod Bog govori: tko da ne prorokuje?

Bog jest ustanovio institucije za poučavanje i kontrolu sprovođenja Zakona, no one nemaju poštovanja prema Božjoj istini i pravdi. I Bog pronalazi čovjeka koji pred njegovom riječi dršće, kojem je ona svetinja – njega čini prorokom i kroz njega će progovoriti. Ovdje vidimo nedohvatljivu Božju slobodu: u svojoj ljubavi dao se svom narodu, prebiva usred njih, ali neće dopustiti da taj narod potamni i izokrene njegovu istinu i pravdu. Ako i cijeli njegov narod – bio to Izrael ili Crkva – ako njegove institucije odluče napustiti i izokretati, korumpirati njegovu pravdu, on će uzeti nekoga drugoga tko će progovoriti i pokazati im njihovu izopačenost! Prorok je čovjek koji uzima udjela u ovoj Božjoj slobodi i služi joj – stoga će proroci nailaziti na protivljenja i progone od strane “vjernog naroda Božjeg”. Tako se i unutar Božjeg naroda uvijek odvija borba. Ona se odvija i u prorokovom srcu, što će najobilnije pokazati prorok Jeremija u svojim “ispovijestima”. Takva je putanja Božje riječi u ovom svijetu – uvijek kroz protivljenje i borbu. Stoga je nevjerovatno da može postojati vjernik koji ne osjeća u sebi takvu borbu i protivljenje. Vidimo kako je svećenik Amasja pokušava otkloniti, izbjeći, ali to znači okrenuti leđa Božjem pozivu!

No, i kada u srcu čovjeka pobijedi Bog i njegovo svjetlo, ni onda borba nije gotova. Vidimo, iako Amos naviješta sud Izraelu, on se kod Boga ipak za njega zauzima:

*Evo što mi pokaza Gospodin Gospod: gle, sazda skakavce
kad otava počne nicati,
otava nakon kraljevske kosidbe.*

*Kad izjedoše sav zemaljski usjev, rekoh:
„Gospode Bože, oprost, molim te!
Kako će Jakov preživjeti onako malen?”*

*I Gospodin se stoga pokaja:
"Neće biti", reče Gospodin. (7,1-3)*

Iako se na Amosovu riječ Gospodin još jednom smilovao (7,4-6), čini se da Izrael nije pokazao volju za promjenom i zato u 8,1 počinje očitovanje konačnog suda:

*"Što vidiš, Amose?" - upita me.
"Kotaricu zrela ploda", rekoh.*

*Tada mi Gospodin reče:
"Moj narod izraelski dozreo je za propast;
neću ga više štedjeti. I hramske će pjevačice jaukati toga dana
- riječ je Gospoda Boga -
bit će mnoštvo trupla,
svuda će se bacati." (8,1-3)*

I kao posljednji grijeh koji se u okviru ove konačne Božje osude navodi jest socijalne prirode:

*Slušajte ovo, vi što gazite potrebnika
i satirete uboge u zemlji!
Kažete: "Kad li će mlađak proći,
da prodamo žito, i subota, da tržimo pšenicu.
Smanjujuć' efu, povećavajući šekel,
da varamo krivim mjerama:*

da kupimo siromaha za novac, potrebita za sandale, i da prodajemo oتراžak od žita.

*Zakle se Gospodin Ponosom Jakovljevim:
"Dovijeka neću zaboraviti
nijednoga vašeg djela." (8,4-7)*

Iako su imali sistem žrtava za postizanje oprostjenja grijeha, on im neće koristiti:

*Okrenut ću svetkovine vaše u kuknjavu
i sve vaše pjevanje u tužaljku;
obući ću u kostrijet svako bedro,
oćelavit ću svaku glavu. (8,10)*

*Vidjeh Gospoda gdje stoji kraj žrtvenika i govori:
"Udari u glavice stupova, neka se pragovi zatresu!"*

*Svima ću satrati glave,
što ostane, pod mač ću udariti.
Nijedan neće uteći,
nitko se neće spasiti. (9,1)*

Ovdje dolazimo do kritične točke koja se itekako tiče i nas kršćana: nismo li svoj vjerski život odviše sveli na promatranje svojih nekoliko kreposti i unutarnjih raspoloženja? Ne osjećamo li kako se naš vjernički život sudara s prorokovom riječju jer nemamo za prioritet ono što Bog u njoj ističe? Imamo li želje premostiti ovaj raskorak?